

Ярина Ходаківська, завідувач лабораторії
комп'ютерної лінгвістики
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РИТМІКА ДРАМИ "ІВАН МАЗЕПА" ЛЮДМИЛИ СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ

Присвячено розгляду віршиознавчих аспектів драми "Іван Мазепа" Людмили Старицької-Черняхівської у порівнянні із творами на історичну тематику Михайла Старицького та Ліни Костенко. Проаналізовано текстологічні проблеми, пов'язані з публікацією драми, вказано на помилки у публікаціях драми технічного та змістовного характеру. Висвітлено використання мовного реєстру у драмі, включення виразів латинською мовою та акцентовано увагу на невербальних елементах, що інкорпоровані до ритмічної структури рядка. З'ясовано ступінь цезурованості 5-стопового ямба у драмі. Показано характер наголошеності стоп у рядку 5-стопового ямба.

Ключові слова: *текстологія, віри, 5-стоповий ямб, ритміка, цезура, невербальні елементи.*

Українська громадська діячка та талановита письменниця Людмила Старицька-Черняхівська мала трагічну долю. Як щира поборниця розвою української культури, вона була звинувачена в націоналізмі, зазнала репресій і загинула внаслідок репресивних заходів НКВД. Надалі у Радянському Союзі її ім'я замовчувалося, а прижиттєві публікації потрапили до закритих спецфондів. Тож творчий доробок Людмили Старицької-Черняхівської на теренах України тривалий час був поза культурним контекстом та не отримав достатньої уваги дослідників.

Метою нашої розвідки буде розгляд драми Людмили Старицької-Черняхівської "Іван Мазепа". Зокрема, ми висвітлимо деякі текстологічні аспекти публікації цього твору, окреслимо певний компаративний контекст історичної драми у віршах

і проаналізуємо її з віршознавчого погляду (особливості компонування поетичного тексту та віршова ритміка).

Літературна творчість Людмили Старицької-Черняхівської, в тому числі її поетична драма "Іван Мазепа", були об'єктом розгляду у дослідженнях Л. Процюк [6], Ю. Хорунжого [13], І. Чернової [14; 15].

Дослідження вірша письменниці нам не відомі, окрім розгляду драматичної дії "Саффо" у розвідці Бориса Бунчука про генезу одного із творів Лесі Українки [2].

Драма "Іван Мазепа" сьогодні відома у чотирьох публікаціях. Перша з них була здійснена у 1929 році [8], незадовго до арешту Людмили Старицької-Черняхівської, який відбувся у 1930-му. Прижиттєве видання "драми на V дій і IX одмін" вийшло в світ у харківському кооперативному видавництві "Рух", дизайн обкладинки розробив Василь Кричевський, що засвідчено його впізнаваним за обрисами шрифту підписом "В·КРИЧ·29". На титульній сторінці було розміщено ідеологічну ремарку про те, що драму дозволено до вистави у державних театрах "з умовою показати соціальну роллю Мазепа ближче до історичної правди" за покликанням на постанову вищої науково-репертуарної ради Головополітпросвіти від 1 березня 1927 року. Ця прижиттєва публікація лишилася основним джерелом тексту, адже оригінал твору не зберігся.

1959 року драму "Іван Мазепа" було перевидано у Нью-Йорку [9]. Зіставлення цього видання з першодруком свідчить, що воно здійснене фототипічним способом. Сторінки тексту ідентичні сторінкам першого видання, подекуди з'явилися характерні вкраплення візуального забруднення, яким може супроводжуватися скопійоване зображення. На титульній сторінці додано плашку із текстом: "Друге не змінене видання. Накладом ООЧСУ і Української Книгарні "ГОВЕРЛЯ". Нью-Йорк 1959 З.Д.А.". Втім, помітних змін зазнала обкладинка другого видання: ахроматичний графічний малюнок став кольоровим (червоний на жовтому тлі), а назва видавництва "Рух" та підпис В. Кричевського зникли.

Третя публікація драми була здійснена 2000 року у виданні: Людмила Старицька-Черняхівська "Вибрані твори. Проза. Поезія. Мемуари", що побачило світ у видавництві Національної академії наук України "Наукова думка" в рамках серії видань художніх творів "Бібліотека української літератури" [7]. Вступна стаття, упорядкування та примітки Юрія Хорунжого. Як зазначено в коментарі до твору, текст драми "Іван Мазепа" подано за першодруком. Мова творів відтворена згідно з правописом 1989 року, чинним на час виходу книжки друком. 2023 року у видавництві "Фоліо" було перевидано текст драми за виданням 2000 року [10] зі збереженням усіх огріхів, яких було допущено у виданні "Наукової думки", про що далі.

Тобто на сьогодні фактично існують дві друковані версії тексту драми Людмили Старицької-Черняхівської "Іван Мазепа": 1) версія 1929 року, точно відтворена у виданні 1959 року; 2) версія 2000 року, виконана за зразком 1929 року, повторена у 2023-му.

На жаль, драма "Іван Мазепа", починаючи з першодруку, не отримала належного технічного оформлення тексту. Як твір драматичний і водночас такий, що включає до своєї структури частини написані віршем, вона потребує дотримання спеціальних правил складання (верстання). Зокрема, рядки вірша мають бути зображені таким чином, щоб можна було простежити цілісність кожного з них. Адже рядок є важливою ритмічною одиницею в поетичному тексті, тим більше, якщо вірш "білий" (що притаманно драматичним творам), тобто відсутня рима як ритмічний маркер.

Цілісне відображення рядків вірша (а отже правильна передача ритму художнього твору) важливе і для читачів твору, і для акторів, які виголошують поетичний текст, і для дослідників-віршознавців, які вивчають закономірності будови тексту. Ми звертаємо увагу на цей текстологічний аспект, бо у віршознавчому дослідженні драми "Іван Мазепа" часто доводилося відшукувати ритм, що мав відповідати авторському задумові, і який було порушено через помилки у верстанні.

Якщо рядок вірша розривається ремаркою або поділяється між репліками двох персонажів, його слід відтворювати "східцями", розташовуючи кожен наступну частину (підряддя) так, щоб її початок був співвіднесений із закінченням попереднього фрагмента. На рис. 1. можна побачити два приклади правильного відображення рядка, поділеного між різними персонажами: "Усіх загнав. / Vivat! Победа! Слава!" та "І п'є устал. / Смотри быть роже драной!". Водночас тут-таки наведено рядок, графічно порушений через неправильне розташування авторських ремарок: "Фу отлегло! / А ти чего не п'єш" [8, с. 117].

	Російської корони злих врагів Усіх загнав.
Голоси.	Vivat! Победа! Слава!..
Петро.	П'є й обтирається. Фу отлегло! До Меншикова. А ти чего не п'єш.
Меншиков	І п'є устал.
Петро.	Смотри, быть роже драной!

Рис. 1. Фрагмент тексту драми з друкованої версії 1929 року

Один із способів виправити це помилкове складання і зберегти графічну логіку рядка наведено на рис. 2. Таким чином, кожен рядок сприйматиметься відповідно до метра і розміру, якими написано твір – білого 5-стопового ямба.

Петро.	<i>П'є й обтирається</i> Фу отлегло!
	<i>До Меншикова</i> А ти чего не п'єш.
Меншиков	І п'є устал.
Петро.	Смотри, быть роже драной!

Рис. 2. Фрагмент тексту драми, виправлений у графічному редакторі

У виданні 2000-го року деякі зміни до складання тексту були внесені, але загалом всі проблеми з технічним оформленням тексту лишилися. Вірш так само не вирівняний по лівому краю через розміщення ремарок у рядку та через те, що довгі імена персонажів, скорочені в першому виданні, були розкриті, і вони "потіснили" власне репліки цих персонажів.

На жаль, у виданні 2000-го року трапилися і помилки, що стосуються змісту, та деякі втрати тексту. Так, скорочену назву групи персонажів *Посп.* було розкрито як *посполит*, а не *посполитий*. Латинську фразу "Fortuna fortis juvat" двічі записано з різними помилками [7, с. 313, 326]. У фрагменті, що наведений на рис. 1, випущено слова "Победа! Слава!" [7, с. 397]. Випущено репліку "Є які листи й папери?" [7, с. 200] і рядок "Самі млини без млива скрізь мололи" перед рядком "Та зрештою спинились і вони" [7, с. 209]. Запитання Орлика до канцеляристів "Універсал списали?" (тобто чи переписали, скопіювали вони універсал) перетворилося на "Універсал писали?" [7, с. 200].

Таким чином, сьогодні є потреба в новому виданні драми Людмили Старицької-Черняхівської "Іван Мазепа", у якому було б виправлено технічні недоліки складання тексту та усунуто інші хиби попередніх публікацій. Сподіваємося, що можливості для такого видання будуть знайдені.

Драму "Іван Мазепа" ми б хотіли розглянути у певному жанрово-тематичному контексті. До зображення подій козаччини у формі великих поетичних творів в українській літературі ХХ століття зверталася Ліна Костенко. Її перу належать історичні романи у віршах ("Берестечко", "Маруся Чурай"), драматична поема ("Дума про братів неазовських"). Якщо у Старицької-Черняхівської формою твору є вірш (білий 5-стоповий ямб), поєднаний із прозовими частинами, то Ліна Костенко оперує переважно віршовими структурами на основі 5-стопового ямба, широко послуговуючись засобами із поліметрії. Обидві авторки вдаються до елементів стилізації давньої книжної мови та народного вірша. Людмила Старицька-Черняхівська використовує їх як стилістичні цитати у прозових частинах; Ліна Костенко –

власне у вірші. Зауважимо також структурну паралель між драмою "Іван Мазепа" та поезією "Любов Нансена" Ліни Костенко. В обох творах жіночий персонаж (Мотря, Єва), ведучи розмову про любов із своїм судженням, набагато сильніше та емоційніше та рішучіше відстоює право на кохання та спільне майбутнє.

Однак передусім взірцем для драматичних творів Людмили Старицької-Черняхівської на історичну тематику був доробок її батька Михайла Старицького – автора віршових драм про події козацької доби "Богдан Хмельницький", "Маруся Богуславка", "Оборона Буші" [11]. Саме на його художні схеми орієнтувалася авторка, пишучи власне п'єси для театру, у яких віршові розділи (білий 5-стоповий ямб) сусідили з розділами, написаними прозою. Так само вона вдавалася до поєднання різних мов: поряд з українською використовується російська мова для російських персонажів (у драмі "Іван Мазепа" це Петро та Меншиков) та окремі фрази латинською мовою.

Стосовно використання латини у п'єсі "Іван Мазепа" зауважимо, що нею послуговуються дійові особи українці та іноземці: Мазепа, Орлик, король Карл XII, українські старшини. Росіяни у п'єсі латиною не послуговуються. Тобто латинські вирази, сентенції, вигуки у творі вплетені в українськомовний текст і в українській вірш. Щоб прочитати, як звучали латиномовні фрагменти, ми звернулися до канд. філол. наук, доц. Валентини Миронової. Вона охарактеризувала ці вкраплення до українськомовного тексту як "українська латина" і запевнила, що латина на межі ХІХ та ХХ століть справді могла припасовуватися до норм слов'янського силабо-тонічного вірша та за потреби вимовлятися з нетиповим для класичної латини наголосом тощо.

Наведемо кілька прикладів (тут і далі імен персонажів не зазначаємо; наголоси над словами наші. – Я. Х.):

*

Sapienti sat. Спасибі, батьку наш

[7, с. 212] (згідно з ритмом читається "*san'énті сáт*". – Я. Х.)

*

Ми – лицарі: aut vincere, aut mori!

[7, с. 326] (згідно з ритмом читається "авт вінцере, авт м'орі". – Я. Х.)

*

Так, лицарі! Fortúna fórtis júvat.

Весна верне нам все! Vivát! Vivát!

[7; с. 327].

Ще однією рисою, що споріднює вірш Михайла Старицького та Людмили Старицької-Черняхівської, є використання невербальних елементів, вплетених у структуру ритму. Найчастіше у текстах обох авторів зустрічається прийом відтворення сміху через запис на кшталт: *ха-ха, хе-хе, го-го*, який допасований до структури ямбічного рядка. Тобто, передбачається, що актори, сміючись, мають ритмічно повторити задану кількість складів. У драмі "Іван Мазепа" це від двох до восьми складів поспіль: "Го-го! Ще й як! Та ж сили зберемо" [7, с. 210]; "Шабель! Ха-ха! Були колись шаблі..." [7, с. 300]; "І без сорочки. Ха-ха-ха-ха-ха!" [7, с. 246]; "Хе-хе-хе-хе! Хе-хе-хе-хе! Ова!" [7, с. 251]. У Михайла Старицького в п'єсі "Чарівний сон" в одному хореїчному рядку (Х6) зустрічається 3 + 2 + 3 склади відтворення сміху: "Ха-ха-ха, хі-хі! Ой годі! Ха-ха-ха!" [11, с. 567].

В обох авторів у поетичному текст можемо побачити квазі-склад *гм*, який включений у ритмічну структуру рядка як наголошений ("Про мене... Гм!.. А скажуть, що заштатні..." – М. Старицький "Чарівний сон" [11, с. 570]) або ненаголошений ("Гм... Так... ідїть! Одмовити насміливсь..." – Людмила Старицька-Черняхівська "Іван Мазепа" [7, с. 277]).

І тільки в тексті Людмили Старицької-Черняхівської ритмічною функцією наділено також квазі-склади *тс* і *шш*: "Чи не на його вийшло?! Тс... почують..." [7, с. 309]; "Так, батьку! Шш... а з Волги Дончаки..." [7, с. 303].

Зауважимо, що подібний прийом у першій третині ХХ століття можна було зустріти в українській поезії. Наприклад, у віршах Олександра Олеся ("Ха-ха! Ха-ха! Краса яка!", – збірка

"З журбою радість обнялась") чи Євгена Плужника ("Хлип... хлип... / Дайте мені на хліб!", – поема "Галілей"). Та припускаємо, що широкого вжитку він набув наприкінці XIX століття через поширення у концертно-музичній практиці в Російській імперії "Пісні про блоху", написаної М. Мусоргським у 1879 році на слова з російськомовного перекладу "Фауста" Гете, в якій склади на відтворення сміху становлять своєрідний рефрен і повторюються до десяти разів поспіль. Михайло Старицький як особа, зацікавлена у театральній сфері, вочевидь не міг не знати цього популярного твору. Мабуть, тому він та його дочка Людмила включили прийом, на якому базується пісенька, до своїх поетичних текстів.

Переходячи до кількісного аналізу ритмічних особливостей драми "Іван Мазепа" Людмили Старицької-Черняхівської, зазначимо, що загалом текст драми містить 3346 рядків вірша. Переважно це рядки білого 5-стопового ямба із невеликим включенням відхилень від метра: рядків 3-, 4-, 6-стопового ямба, хореїчних рядків (Х4) та силабічних ритмів. Для визначення показників ритму було сформовано вибірку, до якої увійшли 327 рядків (було відібрано кожен 10-й поетичний рядок твору, деякі з них, які мали розмір, що відрізнявся від 5-стопового ямба, із вибірки виключені). Окремо від цієї вибірки було також виконано обрахунки для тих рядків драми, що написані російською мовою.

Дані по віршу Михайла Старицького використані за дослідженням Бориса Бунчука "Віршування Михайла Старицького". Ми орієнтувалися на усереднені показники ритміки історичних драм поета, написаних у 1890-х роках, наведені дослідником [3, с. 24]. Вірш Ліни Костенко обстежували Наталія Костенко [5] та Ольга Башкирова [1], однак детальних даних стосовно наголошеності стоп та імовірної цезурованості 5-стопового ямба у їхніх працях не наведено, тому ми самостійно обстежили вірш драматичної поеми Ліни Костенко "Дума про братів неазовських" за вибіркою зі 100 рядків [4].

Прикметною рисою ритміки 5-стопового ямба у творчості Михайла Старицького є те, що він мав чітко виражену цезуру

(сталий словоподіл після 2-ї стопи, або 4-го складу, що зберігався у всіх рядках твору). Хоча наприкінці ХІХ століття цезура у цьому розмірі для слов'янської поезії, здавалося б, уже була не актуальною, але, за даними Бориса Бунчука, у віршованих драматичних творах Михайла Старицького цезура охоплювала 100 % рядків [3, с. 23].

Людмила Старицька-Черняхівська у драмі "Іван Мазепа" дотрималася словоподілу після 2-ї стопи у 85 % рядків 5-стопового ямба. Це досить високий показник, який, безсумнівно, впливає на ритмічний малюнок вірша. Дослідник двоскладових розмірів Кирило Тарановський називає такий вірш (у якому словоподіл після 2-ї стопи коливається від 80 до 95 %) – віршем із вільною цезурою [12]. Тобто можна вважати, що поетка значною мірою лишалася в силовому полі ритміки, заданої творчістю Михайла Старицького. Цікаво спостерегти, що понад 1 % рядків драми не мають цезури через те, що починаються з лексеми *ясновельможний*, словоформи якої складаються щонайменше із п'яти складів:

*Свавілля тут, || а там тиранство люте...
Тут кожен пан, || – там кожен хлоп! Це я,
Ясновельможний гетьмане і батьку.
Хрещениця? || Мотрона? І сама!
А пан суддя || і пані судієва?
Вони іще || збираються, а я
Вперед прийшла. || Не буду на заваді? [7, с. 206].*

Інших настільки частотних повнозначних слів (навіть меншої довжини) на позиції початку рядка у творі не спостерігається. Цезурованість окремо взятих рядків російського тексту у драмі "Іван Мазепа" трохи вища від середньої по драмі – 90 %, втім це значення також входить до діапазону поняття вільної цезури.

Якщо дослідити характер словоподілів у 5-стоповому ямбі Ліни Костенко, то можна сказати, що у вірші поетки не тільки не простежується тенденцій до цезурованості після другої стопи, а й навпаки – є виразне прагнення не акцентувати цю позицію в рядку. У "Думі про братів неазовських" словоподіл після 4-го складу припадає лише на 41 % рядків.

Наголошеність стоп – один із важливих ритмічних показників, який надає можливість досліджувати індивідуальні риси поетичної манери письменника та простежувати еволюцію певного ритму в літературі. У табл. 1 наведено цифрові показники наголошеності стоп 5-стопового ямба у драмі "Іван Мазепа" Людмили Старицької-Черняхівської (вибірка з 327 рядків та окремо по рядках, написаних російською мовою), у віршових драмах Михайла Старицького (за даними Б. Бунчука) та у поемі "Дума про братів неазовських" Ліни Костенко (вибірка зі 100 рядків). На рис. 3 подано графічне представлення характеру наголошеності стоп 5-стопового ямба за тими ж показниками, окрім даних по російських рядках у драмі "Іван Мазепа", через те що обидві лінії гістограми за даними драми досить близькі між собою і на рисунку майже збігаються.

Таблиця 1

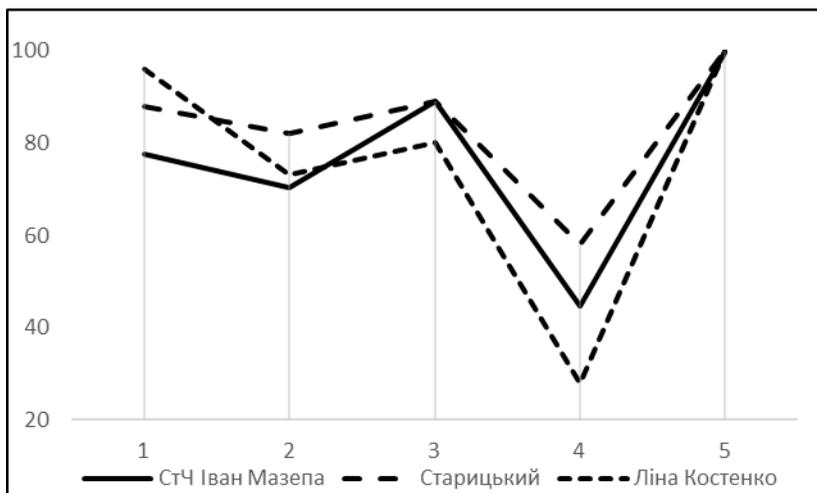
Наголошеність стоп 5-стопового ямба, відсотки

	I	II	III	IV	V
"Іван Мазепа" Людмили Старицької-Черняхівської, вибірка	78	70	89	45	100
"Іван Мазепа" Людмили Старицької-Черняхівської, рядки російською мовою	75	72	87	50	100
Віршові драми Михайла Старицького	88	82	89	58	100
"Дума про братів неазовських" Ліни Костенко	96	73	80	28	100

Як можна спостерегти, характер 5-стопового ямба у драмі "Іван Мазепа" Людмили Старицької-Черняхівської ближчий до ритму, засвідченого у поетичній драматургії Михайла Старицького. Наголошеність третьої стопи у їх вірші ідентична. По першій, другій та четвертій стопах акцентуація у вірші доньки рівномірно знижена – приблизно на 10 % у кожному випадку. Таким чином Людмила Старицька-Черняхівська у своїй

творчості відійшла від надміру чіткого скандованого ритму (імовірно, за рахунок використання слів більшої довжини), хоча в цілому продемонструвала впізнаваний ритмічний малюнок як спадкоємиця батьківської традиції.

Ліна Костенко, як зауважує дослідниця українського вірша Наталія Костенко, загалом послуговується "франковою моделлю" ямбічного 5-стоповика, у якому сильні перша та друга стопи, а третя та четверта послаблені [5, с. 173–174]. Однак на нашій вибірці саме такого характеру наголошеності стоп не простежується. "Франковою" є перша стопа – із високою, майже суцільною акцентуацією. А друга стопа, все-таки, слабша від третьої, тобто загальний характер альтернуючого ритму із чергуванням сильних та слабких стоп, притаманний 5-стоповому ямбу, збережено. Четверта – традиційно найслабша – стопа у вірші Ліни Костенко виразно послаблена і за наголошенням не досягає навіть 30 %, тоді як, приміром, у вірші Михайла Старицького навіть четверта стопа близька до позначки 60 %.

Рис. 3. Наголошеність стоп 5-стопового ямба, відсотки

Таким чином, наше дослідження ритміки драми "Іван Мазепа" Людмили Старицької-Черняхівської засвідчило необхідність актуалізувати текстологічну роботу над творами письменниці, продемонструвало доречність порівняльного підходу у вивченні творчості авторки, зокрема в контексті доробку її батька Михайла Старицького. Ми простежили характер ритміки вірша у драмі "Іван Мазепа" у компаративному аспекті і сподіваємося на подальші широкі як віршознавчі, так і загальнофілологічні та культурологічні дослідження творів Людмили Старицької-Черняхівської.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башкирова О. М. Версифікація Ліни Костенко (метрика, ритміка, строфіка, фоніка) : Дис... канд. філол. наук: 10.01.06. Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. 18 с.
2. Бунчук Б. І. Про можливі джерела форми драматичної сцени Лесі Українки "Іфігенія в Тавріді". *Сад віршознавчий: збірник до ювілею доктора філології, професора Наталії Василівни Костенко*. К., 2021. С. 38–53.
3. Бунчук Б. І. Віршування Михайла Старицького: навч. посібник. Чернівці: Рута, 2004. 48 с.
4. Костенко Ліна. Дума про братів неазовських. *Сад нетанучих скульптур: Вірші, поема-балада, драматичні поеми*. К.: Рад. Письменник, 1937.
5. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття: Навч. посібник. 2-ге вид., випр. та доп. К.: ВПЦ "Київський університет", 2006.
6. Процюк, Л. Історична драматургія Людмили Старицької-Черняхівської (особливості конфлікту та засобів характеротворення). *Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки*. 2007. № 108. С. 82–93.
7. Старицька-Черняхівська Л. Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари. К.: Наук. думка, 2000. 848 с.
8. Старицька-Черняхівська Л. Іван Мазепа. Харків: Рух. 1929. 152 с.
9. Старицька-Черняхівська Л. Іван Мазепа. Нью-Йорк. Друге не змінене видання. 1959. Накладом ООЧСУ і Української Книгарні "Говерля". 152 с.
10. Старицька-Черняхівська Л. Іван Мазепа. Драматургія. Харків: Фоліо, 2023. 350 с.
11. Старицький М. П. Твори. У 8 томах. Т. 4. Драматичні твори. Упоряд. І. Стешенко. К.: Дніпро, 1964. 704 с.
12. Тарановски К. Руски дводелни ритмови. Белград, 1953. 367 с.
13. Хорунжий Ю. Людмила Старицька-Черняхівська. Старицька-Черняхівська Людмила. *Вибрані твори*. К., 2000. С. 5–34.
14. Чернова І. Еволюція проблематики й тематики у драматургії Людмили Старицької Черняхівської: автореф.... канд. філолол. наук. К., 2002. 20 с.
15. Чернова І. Мов криця загартована: образ Івана Мазепи у творчості Людмили Старицької-Черняхівської. *Визвольний шлях*. 2002. Кн. 3. С. 87–98.

REFERENCES

1. Bashkyrova O. M. Versyfikatsiia Liny Kostenko (metryka, rytmika, strofika, fonika) : Dys... kand. filol. nauk: 10.01.06. Kyivskiy natsionalnyi un-t imeni Tarasa Shevchenka. 18 s.
2. Bunchuk B. I. Pro mozhyvi dzhherela formy dramatychnoi stseny Lesi Ukrainky "Ifiheniia v Tavridi". *Sad virshoznavchyi: zbirnyk do yuvileiu doktora filolohii, profesora Natalii Vasylivny Kostenko*. K. 2021. S. 38–53.
3. Bunchuk B. I. Virshuvannia Mykhaila Starytskoho: navch. posibnyk. Chernivtsi: Ruta, 2004. 48 s.
4. Kostenko Lina. Duma pro brativ neazovskykh. *Sad netanuchykh skulptur: Virshi, poema-balada, dramatychni poemy*. K.: Rad. Pysmennyk, 1937.
5. Kostenko N. V. Ukrainske virshuvannia KhKh stolittia: navch. posibnyk. 2-he vyd., vypr. ta dop. K: VPTs "Kyivskiy universytet", 2006.
6. Protsiuk, L. Istorychna dramaturhiia Liudmyly Starytskoi-Cherniakhivskoi (osoblyvosti konfliktu ta zasobiv kharakterotvorennia). *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya Filolohichni nauky*. 2007. № 108. S. 82–93.
7. Starytska-Cherniakhivska L. Dramatychni tvory. Proza. Poeziia. Memuary. K.: Nauk. dumka, 2000. 848 s.
8. Starytska-Cherniakhivska L. Ivan Mazepa. Kharkiv: Rukh. 1929. 152 s.
9. Starytska-Cherniakhivska L. Ivan Mazepa. Niu-York. Druhe ne zminene vydannia. 1959. Nakladom OOChSU i Ukrainskoi Knyharni "Hoverlia". 152 s.
10. Starytska-Cherniakhivska L. Ivan Mazepa. Dramaturhiia / Liudmyla Starytska-Cherniakhivska. Kharkiv: Folio, 2023. 350 s.
11. Starytskyi M. P. Tvory. U 8 tomakh. T. 4. Dramatychni tvory. Uporiad. I. Steshenko. K.: Dnipro, 1964. 704 s.
12. Taranovsky K. Rusky dvodelny rytmovy. Beohrad, 1953. 367 s.
13. Khorunzhyi Yu. Liudmyla Starytska-Cherniakhivska // Starytska-Cherniakhivska Liudmyla. Vybrani tvory. K., 2000. S. 5–34.
14. Chernova I. Evoliutsiia problematyky y tematyky u dramaturhii Liudmyly Starytskoi Cherniakhivskoi: avtofef... kand. filolol. nauk. K., 2002. 20 s.
15. Chernova I. Mov krytsia zahartovana: obraz Ivana Mazepy u tvorchosti Liudmyly Starytskoi-Cherniakhivskoi // Vyzvolnyi shliakh. 2002. Kn. 3. S. 87–98.

Стаття надійшла до редколегії 25.12.23

Yaryna Khodakivska, Head of the Computer
Linguistics Laboratory
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE RHYTHM OF THE DRAMA "IVAN MAZEPA" BY LUDMILA STARYTSKA-CHERNYAKHIVSKA

The article is devoted to the poetic aspects of the drama "Ivan Mazepa" by Lyudmila Starytska-Chernyakhivska. A comparison is made with dramatic works in poems on historical themes of Mykhailo Starytskyi (Lyudmila's father) and Lina Kostenko. Textological problems related to the publication of the drama "Ivan

Mazepa" are analyzed. It is indicated that there are two versions of the publication of the drama. The publications contain numerous technical errors (incorrect composition of the verse text) and errors in words and omission of phrases. The use of language register in the drama and the inclusion of expressions in the Latin language are highlighted. The method of using quotations in Latin is "Ukrainian Latin", that is, the adaptation of Latin phrases to Ukrainian pronunciation and to the rhythm of a poetic iambic line. Emphasis is placed on the use of non-verbal elements included in the rhythmic structure of the line. It is indicated that Lyudmila Starytska-Chernyakhivska introduces quasi-syllables (quasi-words) into the rhythmic structure of the line to indicate laughter and other non-speech sounds. The possible genesis of such a technique is traced to the popular "Song about the Flea" based on Goethe's "Faust". It was found that in the drama "Ivan Mazepa" the iambic pentameter has a high level of caesura (stable hyphenation after the 4th syllable is 85 %). It is indicated that the caesura is conditioned by the use of certain vocabulary at the beginning of a poetic line. It is noted that the caesura is inherent in the poetic works of M. Starytskyi, although at the beginning of the 20th century it was considered an outdated phenomenon in poetry. In modern poetry (Lina Kostenko's works), there is no caesura in the iambic pentameter. The nature of accentuation of the feet in a line of iambic pentameter is shown. It was found that the rhythm of the drama "Ivan Mazepa" by L. Starytska-Chernyakhivska is quite close to the rhythm of M. Starytskyi's works. Whereas the rhythm of Lina Kostenko's works has a different character. Hopes were expressed for a new scientific edition of Starytska-Chernyakhivska's works and for the continuation of poetic studies of her works.

Keywords: *textology iambic pentameter, caesura, verse, rhythm, non-verbal elements.*